

I. DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA EDİRNE'YE İSKÂN EDİLEN MUHACİRLER

MUHAJIR PEOPLE THAT SETTLED IN THE PROVINCE OF EDİRNE IN WORLD WAR I

Ayşegül İNGİNAR KEMALOĞLU^{*}

Öz

Edirne Vilayeti, Balkanlarda yaşanan savaş ve göçlerden en çok etkilenen yerlerin başında gelmiştir. Balkan Savaşları ve hemen sonrasında başlayan Cihan Harbi bu olumsuz etkinin 20. yüzyılın ilk çeyreğinde de devam etmesine neden olmuştur. I. Dünya Savaşı döneminde Edirne, muhacirlerin iskânında öncelikli olarak tercih edilen yerler arasındadır. Bu çalışmada Edirne'ye 9.626'sı 1914 yılından 1918 yılına kadar, 927'si ise 1918 yılında iskân edilen toplam 10.553 muhacire ait veriler incelenmiştir. Söz konusu veriler Edirne Vilayeti ile muhacirlerin iskân edildikleri mahallerin en yüksek idari amirleri arasında yapılan yazışmalara ilave edilen cetvellerden elde edilmiştir. Bu cetvellerde yer alan hane bazında ve dağınık olarak verilen bilgiler excel programına girilerek anlamlı veriler hâline gelecek şekilde düzenlenmiş ve elde edilen sonuçlar tablolara aktarılmıştır. Cetvellerde yer alan bilgiler muhacirlerin geldikleri ve yerleştirildikleri yerler, etnik kökenleri, dinleri ve devletin bu göçmenlere yaptıkları yardımlara dairdir. Bu veriler ile dönemin iskân mevzuatı karşılaştırılarak uygulama bazında iskân politikasının ne kadar amacına ulaşabildiği hususunun anlaşılmasına katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edirne, muhacir, göç, iskân, I. Dünya Savaşı

Abstract

The Province of Edirne is among the places that was affected the most by the wars and migration in the Balkans. The Balkan Wars and the World War I, immediately broke out in the aftermath of the former, caused this negative impact to persist in the first quarter of the 20th century, as well. During the World War I, the Province of Edirne became one of the most preferred places for settlement by the Muhajir people. This study investigates data associated with a total of 10,553 Muhajir people, with 9,626 having settled in Edirne from 1914 to 1918, and with 927 having settled there in 1918. In addition to the correspondences between the top administrative authorities of Edirne and locations where Muhajir people settled in, such data was obtained from the tables attached to those correspondences. Household-based information on these tables were included on an Excel document where they were organized to generate significant data, and the results obtained were exported to charts. Information on these tables indicate where the Muhajir people came from and where they settled in, alongside their ethnicity, religion and aids extended by the state. This data was compared to the settlement legislation that was in place at that time, which aimed to contribute to understanding the extent the settlement policy served its purpose, based on practice.

Keywords: Edirne, muhajir, migration, settlement, World War I

* Dr., İstanbul / Türkiye, ainginar@gmail.com

Giriş

19. yüzyılda oldukça canlı bir ticari hayata sahip olan Edirne, Doğu-Batı ticaret yolları üzerinde stratejik bir noktada bulunması nedeniyle de özel bir konuma sahip olmuştur. Balkanlar ile İstanbul arasında uzanan kervan yolu üzerinde bulunan şehir, aynı zamanda Karadeniz, Meriç Nehri ve Enez Limanı aracılığıyla Rusya ve kuzey ticaret hattının da üzerinde yer almıştır. Osmanlı egemenliği altında bir sınır şehri değil, bir iç kent olan Edirne'nin bu durumu uzun savaşlar, işgaller ve göçler ile değişmeye başlamış, bu da şehrin sosyal ve ekonomik yapısını derinden etkilemiştir.¹ Edirne 1829, 1878 yıllarında Rusların, 1913 yılında Bulgarların ve 1920 yılında da Yunanlıların işgaline uğramıştır.² Tüm bu işgaller neticesinde şehir, nüfusunun bir kısmını savaşlarla bir kısmını ise göçlerle kaybetmiştir. Yoğun bir gayrimüslim unsurun da yaşadığı şehrin bu yapısı 20. yüzyılda hızla değişmeye devam etmiş, gayrimüslimler yerlerini Balkanlardan gelen muhacirlere bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nde göçler nedeniyle ortaya çıkan nüfus hareketleri değerlendirildiğinde, 1893 verilerine göre bugünkü Türkiye Trakya topraklarının yaklaşık olarak %40'ı Müslümanlardan oluşurken bu oran 1906 yılında %45'e, I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılında ise %57'ye yükselmiştir.³

Edirne'ye 1914-1918 yılları arasında iskân edilen muhacirlerin incelendiği bu çalışma, veri toplama yöntemi açısından tarama yönteminin kullanıldığı, çok sayıdaki belgede dağınık olarak yer alan ve tek başına bir anlam ifade etmeyen verilerin bir araya getirilerek ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir bir şekilde ortaya koyulduğu nicel bir araştırmadır. İlaveten dönemin mevcut iskân mevzuatının nasıl uygulandığı örnekleme yöntemi ile Edirne özelinde incelenerek olgu ve olayların nesnelleştirilmesi sağlanmıştır.

1. 93 Harbinden I. Dünya Savaşı'na Edirne'nin Vaziyeti ve Muhaceret

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında yaşanan "93 Muhacereti", Balkanlarda yaşayan Müslümanların önemli bir kısmının kitleler halinde göç etmesi ile sonuçlanmıştır. Savaş sonunda Tuna ve Edirne Vilayetlerinde meskûn olan Müslümanlardan yaklaşık 500.000'i ya katledilmiş ya da açlık ve hastalıktan vefat etmiş, bir milyonu aşkın kişi ise göç etmek zorunda kalmıştır. Edirne'de bulunan muhacirler Hacı Şerif Bey'in riyasetinde teşekkül eden Muhacir İskân Komisyonu aracılığıyla varlıklı ailelerin yanına ya da şehirde bulunan boş meskenlere yerleştirilmiştir. Ancak Ocak 1878'de Rusların Edirne'ye yaklaşması, şehrin yerli halkının paniğe kapılarak İstanbul'a doğru göç etmesine neden olmuştur. 20 Ocak'ta Rusların Edirne'ye girmesi ile de bu göç artarak devam etmiştir. Edirne'nin yerli halkı şehri terk ederken, aynı zamanda

1 Murat Koraltürk, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Edirne'de Ticaret ve Sanayi: Sermayenin Etnik Kompozisyonu", *Edirne: Serhatteki Payitaht*, haz. M. Sabri Koz, Nedret İşli, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998, s. 295.

2 Bekir Sıtkı Baykal, "Edirne'nin Uğramış Olduğu İstilalar", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 180.

3 Kaya Göktepe, "Türkiye Trakya'sında Nüfus ve İskân Politikaları", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/2, (Aralık 2014), s. 109.

geçici toplanma yeri olan şehre muhacirler gelmeye devam etmiş ve yerli ahalinin boşalttığı yerleri muhacirler doldurmuştur.⁴ Böylece 93 Harbi ile muhacirlerin geçici toplanma yeri olan şehir, burada sıkışıp kalan göçmenlerden bir kısmının da zorunlu iskân yeri hâline gelmiştir. 93 Harbi'nde yaşanan bu çift taraflı yer değiştirmelerin Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sırasında da devam etmesi, Edirne'nin toplumsal ve ekonomik yapısında önemli dönüşümlere neden olmuştur.

Balkan Savaşları ile Edirne yeniden savaşın ve muhaceretin acı yüzü ile karşı karşıya kalmıştır. Bulgarların istilâ ettikleri yerlerde yaşayan Müslümanları göçe zorlamaları ya da gördükleri zulüm nedeniyle kendileri göç eden ahali, göçmenlerin toplanma yerleri hâline gelen şehirlerde yıkılmalara neden olmuştur. Ancak bu şehirlerden durumu en kötü olan Edirne olmuştur. Bir yandan savaş devam ederken, bir yandan şehirde yaşayan yerli ahali şehirden kaçmak için yeni gelen göçmenler ise şehre girmek için çaba sarf etmiştir. Bu durum şehirde kargaşaya neden olurken Müslüman, Ermeni ve Rumlardan oluşan şehrin yerli halkının yaklaşık dörtte biri nakil vasıtalarına sahip olmaları sebebi ile kısa sürede şehri terk edebilmiştir.⁵ Bulgarların ilerleyişi durdurulamamış, 24 Ekim 1912'de Kırkkilise, 26 Mart 1913'te ise Edirne düşmüştür. Ancak Enver Paşa komutasındaki kuvvetler 21 Temmuz 1913 günü şehri geri almıştır.

Balkan Savaşlarının sona ermesiyle Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul Antlaşması yapılmıştır. Böylece Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Türk azınlığının hakları koruma altına alınırken, antlaşma metnine eklenen gizli bir protokol ile her iki ülkenin sınıra yakın yerlerinde bulunan Müslüman ve Bulgar ahalinin karşılıklı mübadelesine karar verilmiştir. *İskân Tarihçesi*'nde her ne kadar söz konusu protokolün I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile uygulanmadığı belirtilmiş olsa da⁶ Cemal Paşa hatıratında bu gizli protokol ile Osmanlı hududu dahilinde kalan Bulgarların, Bulgaristan'daki Müslümanlarla mübadele edildiğini, bunun sonucunda da Şarkî Trakya'da Kırkkilise Sancağı'nın kuzey hududunda kalan birkaç köyün dışında Bulgar nüfusun kalmadığını belirtmiştir.⁷ Türk ve Bulgar üyelerden oluşan Muhtelit Komisyon'un çalışmaları neticesinde Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesine kadar geçen süreçte 48.570 Müslüman ve 46.764 Bulgar bu kapsamda mübadele edilmiştir.⁸

29 Mart 1917 tarihli *İktisadiyat Mecmuası*, Aşair ve Muhâcirin Müdüriyet-i Umûmiyesi'nden aldığı verilere göre Balkan Savaşları nedeniyle Osmanlı topraklarına gelen göçmenlerin sayılarını ve iskân edildikleri bölgeleri yayınlamıştır. Buna göre Balkan Savaşları nedeniyle 78.653 hanede toplam 334.561 muhacir gelmiştir. Bu muhacirlerden 81.542 kişiden oluşan 27.368 hane muhacir Edirne Vilayeti'ne iskân edilmiştir. Ancak mecmuada belirtilene göre bunlar sadece Müdüriyet-i

4 Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 40.

5 Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 71-75.

6 *İskân Tarihçesi*, Hamit Matbaası, İstanbul 1932, s. 5-6.

7 Cemal Paşa, *Hatıralar*, haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s. 88.

8 Tuncay Ercan Sepetçioğlu, "İki Tarihsel "Eski" Kavram, Bir Sosyo-Kültürel "Yeni" Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir?", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S 18, (2014), s. 53-54.

Umûmiye'ye müracaat eden muhacirlerin sayısıdır ve kayıt altına alınmayanlar düşünüldüğünde sayının daha fazla olması muhtemeldir.⁹

Balkan Savaşlarından önce tamamı Bulgarlardan oluşan Edirne'de 27, Kırkkilise'de 38 ve Tekirdağ'da ise 7 köy mevcuttur. Aynı şekilde Bulgarlarla muhtelit köylerin sayısı ise Edirne'de 15, Kırkkilise'de 18 ve Tekirdağ'da ise 5'tir.¹⁰ Bu köyler Balkan Savaşlarından sonra büyük oranda boşalmış, I. Dünya Savaşı ve sonrasında gelip Edirne Vilayeti'ne iskân edilen muhacirlerle yeniden hayat bulmuştur. Örnek vermek gerekirse tamamı Bulgarlardan oluşan Edirne'ye bağlı köylerden Çömlek Akpınar Köyüne I. Dünya Savaşı boyunca 753, Yeniköy'e 527, Çöp Köy'e 500, Değirmen Köy'e 377, Hıdır Ağa Köyü'ne 298, Demirhanlı Köyü'ne 259, Taşlımüsellim'e 262 muhacir iskân edilmiştir.¹¹

I. Dünya Savaşı'nda Bulgaristan ile Osmanlı Devleti'nin aynı safta yer almasıyla Balkan Savaşlarında yaşanan olumsuz hava bir anda yerini müttefikliğe bırakmıştır. Türk askerleri ile Bulgar askerleri Rusların Romanya'da açtıkları cephede birlikte savaşmış, hatta Bulgaristan'da yaşayan Türkler de Bulgar ordusuna dahil olup savaşa katılmışlardır.¹² Ancak değişen bu koşullar Bulgaristan'da yaşayan Müslümanların Osmanlı topraklarına göçünü önleyememiş, savaş boyunca göç devam etmiştir. 1913-1934 yılları arasında her yıl ortalama 10-12 bin Türk Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir.¹³

I. Dünya Savaşı sırasında ve takip eden yıllarda Balkanlarda yaşayan Müslümanların huzursuz oldukları ülkelerden bir diğeri Yunanistan olmuştur. Savaşın hemen öncesinde Sisam, Sakız, Midilli, Limni gibi stratejik açıdan oldukça önemli adalarda yaşayan Türkleri Anadolu'ya göç etmeye zorlayan Yunanistan, yerlerine de Rumları yerleştirmiştir.¹⁴ Cemal Paşa hatıratında Yunanistan'ın Anadolu sahillerinde de Rum nüfusunu arttırma çabası içerisine girdiğini, Osmanlı Devleti'nin ise bu soruna kalıcı çözüm bulmak için girişimlerde bulunduğunu ifade etmiştir. Bu amaç doğrultusunda Osmanlı Devleti, Yunanistan Makedonyası dahilinde kalan ve Osmanlı topraklarına göç etmek isteyen Müslümanlar ile Aydın Vilayeti'nde yaşayan Rumların mübadele edilmesi teklifinde bulunmuştur. Yunanistan bu teklifi başlangıçta reddetse de 22 Mayıs 1914 tarihinde kabul ettiğini bildirmiştir. Aynı yılın Temmuz ayında görüşmeler başlamış, Rum tarafı Türk tarafına taleplerini iletmiştir. Buna göre bu talepler, karşılıklı anlaşmazlıkların çözümü için karma komisyonların kurulması, mal ve mülklerin değerlerinin tespit edilmesi ve hicretin isteğe bağlı olması şeklindedir.¹⁵ İzmir'de toplanan mübadele komisyonu Yunanistan'a giden Rumların

9 Aktaran Ufuk Erdem, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları (1860-1923)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 40-41.

10 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272 Numaralı Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin) Fonu, 11 Numaralı İskân Fonu, BCA, 272. 11. 25. 134. 11.

11 Aşağıdaki Tablo 3 ve Tablo 5'ten söz konusu köylere iskân edilen göçmenler ayrıntılı olarak incelenebilir.

12 Hakkı Abdullah Meçik, *Bulgaristan Türklerinin Durumu*, Hür Efe Matbaası, İzmir 1984, s. 25.

13 Ömer Turan, "Geçmişten Günümüze Bulgaristan Türkleri", *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*, der. Erhan Türbedar, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2003, s. 22.

14 Oral Sander, *Siyasi Tarih Eski Çağlardan 1918'e*, İmge Yayınları, Ankara 2003, s. 325.

15 Cemal Paşa, *Hatıralar*, s. 88-90.

bir daha geri dönmemesini, mallarının tasfiye edilmesini ve hicret mıntıkasının ise Şarkî Trakya ile İzmir Vilayeti sahillerinin 30 kilometre dahiline kadar olmak üzere köylerde oturan Rumlar ile Makedonya sınırlarında bulunan Türk köylerini kapsamasını kararlaştırmıştır.¹⁶ 1914 yılının yaz aylarında İzmir'de, sonbaharda ise İstanbul'da çalışan Muhtelit Mübadele Komisyonu anlaşmazlıklara bir çözüm bulamamış, I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile de Rum ve Türk ahalinin karşılıklı mübadelesi için başlatılan bu girişim yarım kalmıştır.¹⁷ Ancak Müslümanların maruz kaldıkları baskılar neticesinde Yunanistan'da kimi zaman bireysel kimi zaman kitlesel göçler I. Dünya Savaşı süresince ve sonrasında da devam etmiştir. Yunanistan'dan gelen bu göçmenlerin iskân edildikleri yerlerden biri de Edirne Vilayeti olmuştur.

2. Muhacirlerin İskânı ve Yapılacak Yardımlar Hususunda Getirilen Düzenlemeler

I. Dünya Savaşı sırasında gelen göçmenlerin iskânında, 13 Mayıs 1913'te çıkartılan ve savaş boyunca geçerliliğini koruyan İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi dikkate alınmıştır. Nizamnameye göre, muhacirin müdüriyeti ve taşrada muhacirin komisyonları gelen muhacirlerin kontrollerini yaparak ilgili yerlere yerleştirilmelerini sağlayacaklardı. Muhacirler öncelikle muayene edilecek, salgın hastalık taşıyanlar ise tecrit edilerek hastanelere sevk edileceklerdi. Göçmenlerden sanatkâr ve esnaf olanların kasaba ve şehirlere, çiftçilerin ise köylere iskân edilmeleri planlanmıştır. Köylere yerleştirilecek olanlar mevcut köylere dağıtılmış ya da çok az sayıda olmakla birlikte yeni göçmen köyleri kurulmuştur. Muhacirlerin geldikleri iklime ve toprak özelliklerine uygun yerlere yerleştirilmesi de bir diğer önemli amaç olmuştur. Bu bağlamda bu dönemde Edirne, Bursa, Konya ve Adana Vilayeti'nin kuzey bölgeleri muhacir iskân edilmeye en uygun yerler olarak belirlenmiştir.¹⁸

30 Ocak 1914 tarihinde mülkiyeti devlete geçen tüm boş araziler muhacirlerin ve aşiretlerin iskânı için kullanılacağından açık arttırmaya çıkarılmamalarına karar verilmiş, ayrıca bu arazilerin nerede bulduklarının ve kaç hanenin iskân edilebileceğinin tespit edilmesi istenmiştir. Daha sonra çıkarılan bir talimatname ile de muhacirlere arazi ve emlakın nasıl dağıtılacağı belirlenmiştir. Buna göre, arazinin dağıtılmadan önce iyi, orta, düşük olmak üzere tarla, çayır, zeytinlik, dutluk, bağ, bahçe gibi sınıflandırılarak ölçülüp sayılması ve arazinin kaç kişiyi idare edebileceğinin tespit edilmesi gerekiyordu. Her haneye verilecek arazi ev halkının sayısına göre belirlenmeli ve bu miktar 50 dönümden az 120 dönümden çok olmamalıydı. Edirne'de yaygın olan dutluk, bağ ve bahçelerin ise geldikleri memleketlerde bu işle uğraşmış olanlara 10 dönümü aşmayacak şekilde tevzi edilmesi, sebze bahçelerinin ise muhacirin hane nüfusuna göre 5 ile 25 dönüm arasında verilmesi gerekiyordu.¹⁹ Talimatnameye göre evli olan bireyler bir aile ve

16 *İskân Tarihçesi*, s. 7.

17 H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Tarihi Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001, s. 127-128.

18 Safiye Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 151-152.

19 H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Tarihi Göç*, s. 194-195.

hane olarak düşünölmeli, bekar olanlara ayrıca bir şey verilmemeli, yetim çocuklara ise arazi ve emlak verilmeliydi. Zanaatkâr muhacirlere mümkünse dükkan verilmeli, sadece zanaatıyla geçinemeyecek durumdaysa diğler muhacirlere verilecek arazinin yarısını geçmemek kaydıyla ayrıca bir miktar arazi de verilebilirdi. Muhacirlere verilecek evler, üzerinde durulan bir diğler önemli husus olmuştur. Buna göre gayrimüslimlerin terk ettiğı evler her muhacir ailenin nüfusuna göre dağıtılacak, baba ile oğul, iki kardeş ya da kayınvalide ile damat gibi yakınlıkları bulunanlar aynı eve yerleştirilebilecekler, ancak bu şekilde bir yakınlığı bulunmayan iki aileye aynı ev verilemeyecekti. Bir köy ya da mahallede iskân görecek muhacirler, o muhitteki ev sayısı dikkate alınarak değıl arazinin verimliliğı ve miktarı dikkate alınarak hesaplanacaktı. Arazi çok sayıda göçmeni geçindirebilecek sayıda, ancak ev sayısı az ise muhacirlere ev inşa etmeleri için arazi verilecekti.²⁰

15 Mayıs 1916'da çıkarılan bir ilannameye göre ise muhacirler kendilerine verilen arazide ikamet etmeye ve ziraat yapmaya mecbur tutulmuştur. Bu araziler başkalarına kiraya verilemeyeceğı gibi terk de edilemeyecekti. Aksi durumda belli bir süre zarfında arazisine dönmeyen muhacirden bu topraklar alınarak bir başka muhacire tahsis edilecekti. Muhacirlerin ayrıca savaş nedeniyle terk ettikleri topraklarda bırakmış oldukları servetlerine denk gelecek şekilde kendilerine dükkan ya da mağaza verilebilecek, ancak işletilmek üzere verilen bu gayrimenkuller de kiralama ya da satma gibi bir durum tespit edildiğinde geri alınacaktı.²¹

Muhacirlere getirilen bir diğler muafiyet, 2 yıl vergi, 6 yıl da askerlik olmuştur. Ancak I. Dünya Savaşı nedeniyle değışen koşullar asker ihtiyacını arttırmış ve 5 Nisan 1915'te bu madde şu şekilde değıştirilmiştir:

Ahval-i Harbiye dolayısıyla Harbiye Nezareti lüzum ve ihtiyaç görürse şimdiye kadar gelmiş ve bundan sonra gelecek olan bilumum muhacirini müddeti hizmetleri seferberlik hizmetine münhasır olmak üzere Memalik-i Osmaniye'ye tarihi vürudlarından itibaren üç ay sonra sinlerine göre efrad-ı saire gibi silâh altına celp ve davet edebilir.²²

Savaş sırasında bu düzenleme yeterli gelmeyince askerlik çağındaki tüm muhacirlerin silâh altına alınması kararlaştırılmıştır.²³ Böylece I. Dünya Savaşı sırasında gelen muhacirlerin kalıcı iskânları yapılmadan askere alınmaları söz konusu olmuştur. Savaş sırasında ve öncesinde gelen Balkan muhacirleri, I. Dünya Savaşı'na katılmış ve bir kısmı bu savaşta şehit olmuştur. Örnek teşkil etmesi açısından Edirne'ye bağılı bir köy olan Budakdoğanca köy kütüğünü inceleyebiliriz. Budakdoğanca Köyü'nün ilk köy kütüğüne kayıtlı 216 haneden 191'i göçmendir. Bunlardan 2 hane İran göçmeni, geri kalanı Balkan göçmenidir. Balkan göçmenlerinden 18 kişi I. Dünya Savaşı'nda şehit olmuş, 2 kişi ise yine aynı savaşta kaybolmuş ve bir daha haber alınamamıştır.²⁴

20 Age., s. 195.

21 Ufuk Erdem, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları (1860-1923)*, s. 64.

22 Age., s. 61, 274.

23 Age., s. 61, 274.

24 Veriler Necmettin Kıyıcı tarafından excele aktarılan Budakdoğanca Köy Kütüğü kullanılarak elde edilmiştir.

3. 1914-1918 Yılları Arasında Edirne'ye İskân Edilen Göçmenler

19. yüzyıldan itibaren nüfus hareketleri neticesinde Edirne'nin sosyal ve kültürel yapısında görülen değişim, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde daha belirgin bir hâl almıştır. Şehre iskân edilen muhacirlerin daha çok tarımla meşgul olmaları ekilemeyen verimli tarım arazilerini ekonomiye kazandırırken, sermaye ve uzmanlık gerektiren iş kollarının yavaş yavaş kaybolmasına neden olmuştur. Aşağıda yer alan Tablo 1'den 1893-1914 yılları arasında şehrin nüfus yapısı incelenebilir.

Tablo 1. 1893-1914 Yılları Arasında Edirne Vilayeti'nin Nüfusu ve Etnik Dağılımı²⁵

Etnik Dağılım	1881/1882-1893				1906/1907	1914	
	Edirne Merkez (Paşa) Nüfusu	Tekfurdağı Sancağı Toplam Nüfusu	Kırkkilise Sancağı Toplam Nüfusu	Edirne Vilayeti Toplam Nüfusu	Edirne Vilayeti Toplam Nüfusu	Edirne Vilayeti Toplam Nüfusu	Osmanlı Devleti Genel Nüfusu
Müslüman	117.208	41.729	36.327	431.463	618.604	360.417	15.044.846
Rum	77.830	35.569	53.663	263.896	340.908	224.459	1.729.738
Ermeni	3.841	10.391	108	16.029	26.144	19.725	1.161.169
Yahudi	8.918	1.378	900	13.439	23.839	22.515	187.073
Bulgar	30.921	3.430	33.999	101.900	119.476	2.502	14.908
Kıpti	-	69	-	69	3.386	1.092	11.169
Katolik	309	525	84	988	670	269	130.306
Protestan	42	181	57	280	203	115	65.844
Diğer	4	-	191	548	566	—	174.963
Toplam	239.073	93.272	125.329	828.612	1.133.796	631.094	18.520.016

Kaynak: Tablo; Kaya Göktepe, "Sosyoekonomik Yönleriyle Osmanlı Devleti'nde Göç ve Kültürel Etkileşim: Edirne Vilayeti Örneği (1856-1914)", *Göç ve Kültürel Etkileşim*, ed. Mehmet Mehdi İlhan-Orhan Albayrak, Sebahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2019, s. 227 ve 229'daki tablolar kullanılarak hazırlanmıştır.

Justin McCarthy, I. Dünya Savaşı'nı da kapsayan 1912-1920 yılları arasında Edirne Vilayeti'ne iskân edilen muhacirlerin sayısını 132.500 kişi olarak vermektedir.²⁶ Balkan Savaşlarında Edirne Vilayeti'ne iskân edilen 81.542 muhacir bu sayıdan düşüldüğünde 1914-1920 yılları arasında yaklaşık 50.958 kişinin şehre iskân edildiğini söyleyebiliriz. Edirne'ye 9.626'sı 1914 yılından 1918 yılına kadar, 927'si ise 1918 yılında iskân edilen toplam 10.553 muhacire ait veriler aşağıda incelenmiştir. Bu kişilerin büyük çoğunluğu Edirne Merkez (Paşa) Sancağı'na ve bağlı köylere

Ayrıntılı bilgi için bk. *Edirne İli Merkez İlçesi Budakdoğanca Köy Kütüğü*. (Kütük Budakdoğanca Köyü'ndedir).

25 Tabloda 1881/1882-1893 nüfus sayımı sonuçları kısmında Dedeoğaç, Gümülcine ve Gelibolu Sancaklarının nüfusu ayrı ayrı gösterilmemiş, Edirne Vilayeti toplam nüfusu içerisine dâhil edilmiştir. Balkan Savaşlarında kaybedilen Dedeoğaç ve Gümülcine nüfusu 1914 sayılarına dâhil edilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Kaya Göktepe, "Sosyoekonomik Yönleriyle Osmanlı Devleti'nde Göç ve Kültürel Etkileşim: Edirne Vilayeti Örneği (1856-1914)", *Göç ve Kültürel Etkileşim*, ed. Mehmet Mehdi İlhan – Orhan Albayrak, Sebahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2019, s. 227, 229.

26 Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012, s. 181.

iskân edilmiştir. Söz konusu veriler Edirne Vilayeti ile muhacirlerin iskân edildikleri mahallerin en yüksek idari amirleri arasında yapılan yazışmalara ilave edilen cetvellerden elde edilmiştir. Cetvellerde yer alan bilgiler muhacirlerin geldikleri ve yerleştirildikleri yerler, etnik kökenleri, dinleri ve devletin bu göçmenlere yaptıkları yardımlar hakkındadır. Bu veriler yukarıda nizamname, talimatname ve ilannamelere dayanarak incelediğimiz göç ve iskân politikasının uygulamada ne kadar amacına ulaşabildiği hususunda fikir edinmemizi sağlayacaktır.

1914-1918 yılları arasında Edirne'ye iskân edilmiş 3.742'si erkek, 3.982'si kadın ve 1.902'si çocuk olmak üzere toplam 2.299 hanede 9.626 muhacirin kayıtlarını inceledik. Muhacirlerin tamamı Müslüman olmakla birlikte 63'ü Arnavut, 2'si Boşnak, 96'sı Kıpti, 316'sı Pomak, 116'sı Tatar ve 3 kişi de Sivas Zarahdan göç etmiş Kürt'tür. Geri kalan muhacirlerin tamamı Türk olarak kayıt edilmiştir. Bazı muhacirlerin geldikleri ve iskân edildikleri yerler boş bırakılmış ya da belgelerdeki yıpranma nedeniyle okunamaz hâle gelmiştir.²⁷ Bunların dışında muhacirlerin geldikleri ve iskân edildikleri yerler Tablo 2 ve Tablo 3'teki gibidir.

Tablo 2. 1914'ten 1918 Yılına Kadar Edirne'ye İskân Edilen Muhacirlerin Geldikleri Yerler

Doğum Yeri	Muhacir Sayısı	Doğum Yeri	Muhacir Sayısı	Doğum Yeri	Muhacir Sayısı	Doğum Yeri	Muhacir Sayısı
Mustafapaşa	2755	Peştere	128	Açraban	6	Paşmaklı	1
Yenişehir	2	Plevne	4	Beytili	8	Pazarcık	37
Ada Nah.	15	Rahova	31	Çirmen	9	Pirlepe	3
Ahi Çelebi	14	Selimiye	121	Çırpan	18	Preşova	6
Cuma-i Bala	22	Sırbistan-Derviş	1	Dedeagaç	5	Prizren	10
Hasköy	16	Şemsi	4	Devlet	6	Razlık	3
Razgrad	1	Şumnu	6	Dimetoka	222	Ropçoz	327
İslimye	3	Tırnova	7	Dobruca	3	Sarıklıbel	10
Şumnu	103	Tikveş	2	Ferecik	22	Sofulu	1015
Darıdere	5	Timurluova	80	Gevgili	77	Şahince	24
Eğridere	64	Doyran	81	Gümülcine	7	Ustrumcu	11
Göçlük Karyesi	60	Üsküp	11	Harmanlı	102	Üsküp	4
Karaagaç	6	Yanbolu	16	Harput	8	Viçoz	2
Kırcalı	84	Yenizağra	11	İğneoğlu	2	Romanya	4
Kızılağaç	198	İştıp	3	İskeçe	8	Yunanistan	22
Kostrak	23	Kalkan	2	Lom Palanka	4	Bulgaristan	14
Köklü	2	Karıklı	7	Lütüpaşa	13	Sivas-Zara	3
Lefke	26	Kavasıkıran	4	Meyhumiye	7	Osmanpazarı	2

27 BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 2; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 3; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 4; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 5; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 8; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 9; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 27; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 15; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 25; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 16; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 17; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 19; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 20; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 21; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 22; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 24; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 23.

Menzilağaç	6	Kumanova	74	Mustafapaşa	236	Habibce	7
Ortaköy	2668	Lofça	1	Parbusi Tatar	11	Siroz	240

Kaynak: Tablo, BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 2; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 3; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 4; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 5; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 8; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 9; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 27; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 15; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 25; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 16; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 17; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 19; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 20; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 21; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 22; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 24; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 23 belgelerindeki veriler kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 3. 1914'ten 1918 Yılına Kadar Edirne'ye Yerleştirilen Muhacirlerin İskân Yerleri

İskân Olunduğu Yer	Muhacir Sayısı	İskân Olunduğu Yer	Muhacir Sayısı	İskân Olunduğu Yer	Muhacir Sayısı
Akarca Karyesi	18	Münir Çelebi	4	Kavaklı Karyesi	133
Büyükşehsuvar Bey Mah.	45	Rıza Efendi Mah.	41	Küçük Döllük	12
Çongara Karyesi	3	Sazlı Malkoç	8	Lalapaşa Kazası	390
Çöp Karyesi	500	Yeniköy	527	Sofular Karyesi	193
Değirmenci	4	Danişmend Karyesi	5	Muradçalı Karyesi	170
Ermeni Karyesi	280	Akardere	273	Pravadi Karyesi	215
Hala Hatün Mahallesi	102	Bağcılı Karyesi	241	Süleoğlu	108
Harmanlı	27	Büyükdöllük	10	Taşlımüsellim Karyesi	262
Hüsam Çavuş Mah.	13	Büyükoğünlü	112	Demirhanlı Karyesi	257
Karamanlı Çiftliği	12	Çatma Karyesi	29	Uzunbayır Karyesi	5
Karapınar	29	Çömlek Akpınar	748	Vaysal	157
Kavak Mah.	97	Değirmen Karyesi	377	Doğanbeyli Karyesi	10
Kestanbol Karyesi	3	Gürelli Karyesi	11	Habibce Karyesi	7
Kır Karyesi	188	Hamıdınar	31	Lulu Karyesi	140
Kırkkavak	7	Hamzabeyli	2	Kurdu Karyesi	9
Kiremitçi Salih Karyesi	68	Hatip Karyesi	81	Çiftlik Karyesi	80
Kurtbey	6	Hıdır Ağa Karyesi	298	Yakupbey	106
Küçükşehir Mah.	33	Kayapa	383	Paşayenice	27
Mescid Mah.	25	Kanarlar	740	Kadırdondurma	124
Muradiye Mah.	25	Hacılar Karyesi	6	Büyükdoğanca	150
Geçici Olarak Tahta Barakalarda Barınanlar	131				

Kaynak: Tablo, BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 2; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 3; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 4; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 5; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 8; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 9; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 27; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 15; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 25; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 16; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 17; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 19; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 20; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 21; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 22; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 24; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 23 belgelerindeki veriler kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

4. 1918 Yılında Edirne'ye İskân Edilen Muhacirler

1918 yılında Edirne'ye 667'si erkek, 260'ı kadın olmak üzere toplam 927 muhacirin iskân edilmesi planlanmış, bunlardan 622'si erkek ve 199'u kadın olmak üzere toplam 821'inin iskân işlemleri aynı yıl tamamlanmış, 32 kişi ise yine Edirne'de iskân edilmek üzere geçici misafirhanelere yerleştirilmiştir. Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Romanya'dan gelen muhacirlerden en fazla göçmenin geldiği ülke 290'ı erkek, 78'i kadın olmak üzere toplam 368 kişi ile Bulgaristan'dır. Belgelerde 692 muhacirin etnik kimliği kayıt edilmiş olmakla birlikte 376'sı erkek 155'i kadın toplam 531 kişinin etnik kökeni Arnavut, 132'si erkek ve 29'u kadın olmak üzere toplam 161 kişinin etnik kökeni ise Türk olarak belirtilmiştir.²⁸ Aşağıdaki Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6'da muhacirlerin geldikleri ülkelere, Edirne'de yerleştirdikleri yerlere ve etnik kimliklerine yer verilmiştir.

Tablo 4. 1918 Yılında Edirne'ye İskân Edilen Muhacirlerin Geldikleri Ülkeler

Yerleştirildiği Yerin Adı	Muhacirlerin Geldikleri Ülkeler											
	Bulgaristan			Yunanistan			Sırbistan			Romanya		
	Erkek	Kadın	Hane	Erkek	Kadın	Hane	Erkek	Kadın	Hane	Erkek	Kadın	Hane
Merkez Kazası	290	78	339	43	35	34	187	93	68	18	0	18
Lalapaşa Kazası	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0
Süloğlu	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Korucuköy	3	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çömlekakpınarı	5	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Muradçalı	28	32	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Demirhanlı	4	5	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kayapa	8	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bağcılı	4	5	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Havsa	12	0	12	0	0	0	1	0	1	0	0	0
Karakasım	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Azathlı	3	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Şaraplar	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Abalar	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Necatiye	0	0	0	1	0	1	1	0	1	0	0	0
Köseömer	9	0	9	0	0	0	6	2	2	0	0	0
İskender	3	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Osmanlı	29	4	27	0	0	0	2	0	2	0	0	0
Musulça	3	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Habiller	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yolageldi	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0
Yekûn²⁹	406	130	430	44	35	35	199	95	76	18	0	18

Kaynak: BCA, 272.00.00.12.38.27.15.6.

28 BCA, 272.00.00.12.38.27.15.4; BCA, 272.00.00.12.38.27.15.6.

29 Belgede bazı sayıların toplamları az fark olmakla birlikte farklı verilmiştir. Burada alınan değerler excel programında elde edilen sonuçlardır.

1918 yılında Edirne'ye iskân edilen muhacirlerden en fazla yerleştirmenin yapıldığı yer, 508'i erkek ve 184'ü kadın olmak üzere toplam 692 kişi ile Merkez Kazası olmuştur. Geri kalan muhacirlerin iskân edildikleri yerler aşağıdaki Tablo 5'ten incelenebilir.

Tablo 5. 1918 Yılında Edirne'ye İskân Edilen Muhacirlerin Yerleştirildikleri Yerler

Yerleştirildiği Yerin Adı	Muhacir Miktarı							
	Evli		Bekar-Dul		Çocuk ³⁰		Toplam	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Merkez Kazası	52	51	395	79	62	53	508	184
Lalapaşa Kazası	0	0	1	0	0	0	1	0
Çömlekakpınarı	0	0	5	0	0	0	5	0
Muratçalı	0	0	0	0	0	0	0	0
Demirhanlı	1	0	3	0	5	0	9	0
Kayapa	8	0	8	0	0	0	16	0
Bahçeli	1	1	3	0	1	0	5	1
Süloğlu	0	0	1	0	0	0	1	0
Korucu	3	1	0	0	0	0	3	1
Havsa	0	0	13	0	0	0	13	0
Karakasım	0	0	1	0	0	0	1	0
Azatlı	0	0	3	0	0	0	3	0
Şaraplar	0	0	1	0	0	0	1	0
Abalar	0	0	1	0	0	0	1	0
Necatiye	0	0	2	0	0	0	2	0
Köseömer	2	2	10	0	3	0	15	2
İskender	1	1	2	0	2	0	5	1
Osmanlı	4	4	21	3	3	0	28	7
Musulça	1	1	2	0	1	0	4	1
Habiller	0	0	1	0	0	0	1	0
Yolageldi	0	0	1	0	0	0	1	0
Yekûn³¹	72	62	474	82	77	53	622	199

Kaynak: BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 1.

30 Belgede "çocuk" olarak belirtilmemiş olmakla birlikte büyük olasılıkla bu kısımda belirtilenler çocuklardır. Zira evliler ile bekar ve dullar ayrı bir sütunda belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 1.

31 Belgede bazı toplamlar az fark olmakla birlikte farklı verilmiştir. Burada alınan değerler excel programında elde edilen sonuçlardır.

Tablo 6. 1918 Yılında Edirne'ye İskân Edilen Muhacirlerin Milliyetleri

Yerleştirildiği Yerin Adı	Muhacir Miktarı			
	Türk		Arnavut	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Merkez Kazası	132	29	376	155
Lalapaşa Kazası	1	1	0	0
Çömlekakpınarı	5	0	0	0
Muratçalı	28	0	0	0
Demirhanlı	9	0	0	0
Kayapa	8	0	0	0
Bahçeli	5	1	0	0
Süloğlu	1	0	0	0
Korucu	3	1	0	0
Havsa	13	0	0	0
Karakasım	1	0	0	0
Azatlı	3	0	0	0
Şaraplar	1	0	0	0
Abalar	1	0	0	0
Necatiye	2	0	0	0
Köseömer	15	2	0	0
İskender	5	1	0	0
Osmanlı	28	7	0	0
Musulça	4	1	0	0
Habiller	1	0	0	0
Yekûn	266	86	376	155

Kaynak: BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 4.

5. 1914-1918 Yılları Arasında Edirne'ye Yerleştirilen Muhacirlere Yapılan Yardımlar

1914-1918 yılları arasında gelen 9.626 kişiden oluşan 2.299 haneden 185 hanenin, 17 Şubat 1924 tarihi ile kalıcı iskânları yapılamamıştır. Geçici iskân yerlerinde barınan bu muhacirlerden 28 hane ise tahta barakalarda konaklamak zorunda kalmıştır. Devletin nakliye masrafları nedeniyle muhacirlerin geçici ve kalıcı iskân yerlerinin çoğunlukla aynı yer olmasına özen göstermesine rağmen bu göçmenlerin buldukları mahallere “geçici” olarak kaydedilmiş olmalarının nedeni büyük olasılıkla kendilerine ev ya da arazi verilememiş olmasındandır. Kalıcı iskânları yapılan ailelerden 1.085 haneye ise devlet yardımıda bulunmuştur. Ancak yardımların her haneye aynı şekilde yapılmadığını görüyoruz. Bazı hanelere hiçbir yardım yapılmazken, bazı hanelere sadece tohumluk ya da yemeklik buğday, bazı hanelere sadece hayvan, bazı hanelere sadece arazi, bazılarında hem ev hem arazi, bazı hanelere ise hem arazi hem hayvan hem de tohumluk verilmiştir. Daha önceden tamamı Bulgarlardan oluşan ya da Bulgarlar ile muhtelit olan köylerde bulunan gayrimenkuller muhacirlere verilmiş, bunların iskân yeri belirtilirken örneğin “Çöp Karyesi’nde

Bulgar emvâl terekesinde” ya da “Akarca Karyesi’nde Rum emvâl-i metrukesinde” şeklinde not düşülmüştür.³² Muhacirlere yapılan yardımlar Tablo 7’den ayrıntılı olarak incelenebilir.

Tablo 7. 1914’ten 1918 Yılına Kadar Edirne’ye Yerleştirilen Muhacirlere Yapılan Yardımlar

Hane Sayısı	Hane Başına Yapılan Yardım
187 Hane	1 ev, 60-70 dönüm arazi
20 Hane	320 kıyye buğday
25 Hane	450 kıyye tohumluk
16 Hane	400 kıyye tohumluk
6 Hane	100 kıyye tohumluk
11 Hane	50 kıyye tohumluk
70 Hane	Birer çift koşum öküzü
27 Hane	Üç çift hayvan
136 Hane	Hayvan verilmiş (Sayısı belirtilmemiştir)
23 Hane	Tarla verilmiş (Tarlaların kaç dönüm olduğu okunmuyor)
25 Hane	Tarla verilmiş (dönümü okunmuyor), ilaveten üç çift hayvan
44 Hane	1 ev, 80 dönüm arazi, 400 kıyye tohumluk
18 Hane	Hane başına 29 dönüm arazi ve 18 haneye toplam 5 kile tohumluk
1 Hane	1 dönüm tarla
8 Hane	100 dönüm arazi
36 Hane	Hane başına 52,5 dönüm arazi (toplam 1.895 dönüm)
42 Hane	Hane başına 25 dönüm arazi ve 42 haneye toplam 34 kile tohum
3 Hane	Toplam 180 dönüm arazi ve hane başına 1 inek, 1 davar, 1 kısırak
1 Hane	95 dönüm arazi, bir çift öküz, 1 beygir
3 Hane	60 dönüm arazi
1 Hane	60 dönüm arazi, 1 manda, 1 kara sığır, 1 beygir
36 Hane	80 dönüm arazi, 320 kıyye buğday
40 Hane	80 dönüm arazi, 300 kıyye buğday
75 Hane	Hane başına 70 dönüm arazi, 1 öküz ve 75 haneye toplam 150 kile tohumluk
37 Hane	1 ev ve 60 dönüm arazi
50 Hane	1 ev ve 2 dönüm arazi
3 Hane	1 ev ve 70 dönüm arazi
1 Hane	55 dönüm arazi, 1 çift manda
23 Hane	40-60 dönüm arazi
4 Hane	2 dönüm arazi
111 Hane	80 dönüm arazi

32 BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 2; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 3; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 4; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 5; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 8; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 9; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 27; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 15; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 25; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 16; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 17; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 19; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 20; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 21; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 22; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 24; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 23.

1 Hane	70 dönüm arazi
1 Hane	100 dönüm arazi
1 Hane	110 dönüm arazi

Kaynak: Tablo, BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 2; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 3; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 4; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 5; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 8; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 9; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 27; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 15; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 25; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 16; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 17; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 19; BCA,, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 20; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 21; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 22; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 24; BCA, 272. 00.00. 12. 41. 45. 8. 23 belgelerindeki veriler kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

1918 yılında gelip Edirne'ye iskân edilen muhacirlere Edirne Merkez Kazası'nda 25 dönüm, Demirhanlı Karyesi'nde 145 dönüm ve Havsa Kazası'nın Osmanlı Karyesi'nde 193 dönüm olmak üzere toplam 363 dönüm arazi verilmiştir. Muhacirlere ayrıca tohumluk dağıtılmış, ancak havalanın kurak olması sebebiyle tevzi edilen tohumlardan muhacirler istifade edemedikleri gibi pek çok muhacir ekmiş olduğu tohumluğun karşılığını dahi almaya muvaffak olamamıştır. Söz konusu bu 363 dönüm araziden başka 1918 senesinde gelen bu muhacirlere dağıtılan herhangi bir bağ, bahçe, dutluk olmamıştır.³³ Edirne Merkez Kazası'na yerleştirilen muhacirlerden sadece bir aileye 700 kuruş değerinde zirai alet, 15.000 kuruş değerinde bir hayvan ve toplam 3.843 kuruş değerinde tohumluk tevzi edilmiştir. Demirhanlı Karyesi'ne iskân edilen muhacirlerden 4 aileye 2.730 kuruş değerinde dört zirai alet, 110.430 kuruş değerinde 12 hayvan ve 86.785 kuruş değerinde tohumluk, Osmanlı Karyesi'nde iskân gören muhacirlere ise 3.421 kuruş değerinde tohumluk tevzi edilmiş, bunların dışında tarım arazisi, zirai alet, tohumluk ya da hayvan dağıtımı yapılmamıştır.³⁴ 1918 yılında Edirne'ye iskân edilen muhacirlere yapılan yardımlar Tablo 8'deki gibidir:

Tablo 8. 1918 Yılında Edirne'ye İskân Edilen Muhacirlere Yapılan Yardımlar

Yardımanın Yapıldığı Yerin Adı	Yapılan Yardımın Nev'i						
	Arazi (Dönüm)	Alet		Hayvan		Tohumluk	
		Adet	Kuruş	Adet	Kuruş	Kuruş	Para
Merkez Kazası	25	1	700	1	15.000	3.843	
Demirhanlı Karyesi	145	4	2.730	12	110.430	86.785	
Havsa Kazası'nın Osmanlı Karyesi	193					3.421	

Kaynak: BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 2; BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 3; BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 5.

33 BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 1; BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 2; BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 3.

34 BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 5.

Sonuç

I. Dünya Savaşı süresince Edirne Vilayeti, tıpkı Balkan Savaşları döneminde olduğu gibi muhacirlerin öncelikli olarak iskân edildikleri yerlerin başında gelmiştir. Balkan Savaşları sonrasında ciddi bir gayrimüslim nüfusun şehirden ayrılması ve bu durumun ortaya çıkardığı iktisadî kaygılar bu bağlamda belirleyici olmuştur. Bu süreçteki bir diğer etken ise nakil vasıtalarının cephede kullanılmasının muhacirlerin iç bölgelere sevkini zorlaştırmasıdır. Bu dönemde aynı zamanda sınır şehri hâline gelen Edirne'nin güvenliği meselesi de şehirdeki Müslüman nüfusun arttırılmak istenmesinin bir diğer sebebi olmuştur.

I. Dünya Savaşı süresince Edirne'ye iskân edilen göçmenlerin tamamına yakını Balkanlardan gelmiş, öncelikle Rum ve Bulgarların terk ettikleri yerlere yerleştirilmişlerdir. Yapılan düzenlemelerle çiftçilikle uğraşan ve köylerde yaşayan muhacirlerin köylere, zanaatkâr ve şehirli nüfusun ise kasaba ve şehir merkezlerine iskân edilmesi planlanmış olsa da özellikle 1918 yılında Edirne'ye iskân edilen göçmenlerin büyük çoğunluğunun şehir merkezinde iskân edildiklerini görüyoruz. Bu durumun en önemli nedeni gelen göçmenler arasında zanaatkâr ya da memur kesimin oldukça az olmasıdır. Dolayısıyla zanaat erbabı ve memurların yanında çiftçilikle uğraşan muhacirlerin bir kısmı da şehir ya da kasaba merkezine yerleştirilmek zorunda kalmıştır. Muhacirlerin müstahsil hâle gelmeleri bu dönemde uygulanan iskân politikasının öncelikli amacı olmuştur. Ancak kaynakların yetersiz olması, pek çok cephede aynı anda savaşılması bu amacın önündeki en büyük engel olmuştur. Bunun üstüne bir de 1918 yılında Edirne'de yaşanan kuraklık, muhacirlerin ekmiş oldukları tohumları dahi mahsul olarak alamamalarına neden olmuştur.

İskân uygulamaları hususunda oldukça tecrübeli bir devlet olan Osmanlı'nın bu başarısı 20. yüzyılın başlangıcında daha çok teoride kalmış, uygulamada ise sorunlar yaşanmıştır. Yapılan düzenlemelerle muhtaç muhacirlere ev, tarım arazisi, hayvan, zirai alet ve tahıl yardımı yapılması planlanmış olsa da Edirne özelinde yaptığımız incelemede bu amaca ulaşamadığını görüyoruz. İncelediğimiz muhacirlerden ancak yarısına devlet yardımı yapılmış, bu yardımlar da çoğu kez her haneye aynı şekilde olmamıştır. Bir kısım muhacire sadece ev ve tarla, bir kısmına sadece tarla, bir kısmına hayvan ve tarla, bir kısmına da sadece tahıl yardımı yapılmıştır. 189 hane ise 1924 yılı itibarı ile henüz iskân dahi edilememiştir. Bu durumun en önemli nedeni yıllardır süregelen muhacir iskânının aynı yoğunlukla devam etmesi, gelen muhacirlerin varını yoğunu arkalarında bırakmaları nedeniyle büyük çoğunluğunun muhtaç bir vaziyette olması ve uzun süren savaşların getirdiği iktisadî sıkıntılardır. Devletin içerisinde olduğu koşullar göz önünde bulundurularak yapılacak bir değerlendirmede ise her ne kadar yeterli olmasa da yapılan bu yardımların kıymeti daha iyi anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV

1.1. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi

- BCA, 272. 00. 00. 11. 25. 134. 11.
BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 1.
BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 2.
BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 3.
BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 4.
BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 5.
BCA, 272. 00. 00. 12. 38. 27. 15. 6.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 2.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 3.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 4.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 5.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 8.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 9.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 15.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 16.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 17.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 19.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 20.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 21.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 22.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 23.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 24.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 25.
BCA, 272. 00. 00. 12. 41. 45. 8. 27.

1.2. Edirne İli Merkez İlçesi Budakdoğanca Köy Kütüğü. (Kütük Budakdoğanca Köyü'ndedir).

2. Araştırma Eserler

- Ağanoğlu, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Tarihi Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001.
- Baykal, Bekir Sıtkı, "Edirne'nin Uğramış Olduğu İstilalar", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 179-195.
- Cemal Paşa, *Hatıralar*, haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006.
- Erdem, Ufuk, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları (1860-1923)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.
- Göktepe, Kaya, "Türkiye Trakya'sında Nüfus ve İskân Politikaları", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/2, (Aralık 2014), s. 99-123.
- _____, "Sosyoekonomik Yönleriyle Osmanlı Devleti'nde Göç ve Kültürel Etkileşim: Edirne Vilayeti Örneği (1856-1914)", *Göç ve Kültürel Etkileşim*, ed. Mehmet Mehdi İlhan – Orhan Albayrak, Sebhattin Zaim Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2019, s. 219-239.

- Halaçoğlu, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- İpek, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- İskân Tarihçesi*, Hamit Matbaası, İstanbul 1932.
- Kıranlar, Safiye, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- Koraltürk, Murat, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Edirne'de Ticaret ve Sanayi: Sermayenin Etnik Kompozisyonu", *Edirne: Serhatteki Payitaht*, haz. M. Sabri Koz – Nedret İşli, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998, s. 195-303.
- McCarthy, Justin, *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012.
- Meçik, Hakkı Abdullah, *Bulgaristan Türklerinin Durumu*, Hür Efe Matbaası, İzmir 1984.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih Eski Çağlardan 1918'e*, İmge Yayınları, Ankara 2003.
- Sepetçioğlu, Tuncay Ercan, "İki Tarihsel "Eski" Kavram, Bir Sosyo-Kültürel "Yeni" Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir?", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S 18, (2014), s. 49-77.
- Turan, Ömer, "Geçmişten Günümüze Bulgaristan Türkleri", *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*, der. Erhan Türbedar, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2003, s. 18-43.